

Kampen om klassifikationerne: Økonomernes virke i den moralske elite

AF ANDERS SEVELSTED OG JACOB LUNDING

SLAGMARK #84
SIDER: 83-110

INTRODUKTION¹

Den statsvidenskabelige uddannelse blev oprettet i 1848 og havde fra starten problemer med at få afsat de nye kandidater, da centraladministrationen var domineret af den juridiske profession.² Det skulle dog ændre sig, og i dag er økonomer, politologer og statskundskabere centrale aktører i kampen om finansministerielle regnemetoder, pengepolitik, finanspolitik, arbejdsmarkedspolitik og sågar socialpolitik. Økonomerne er med andre ord blevet en stadig mere central del af en 'moralisk elite', der har uddannelsesmæssige ressourcer og organisatoriske platforme til at forme samfundets normative grundlag; til at udtale sig om, hvilke politiske tiltag, der er realistiske, utopiske, ønskværdige, retfærdige etc. Men hvem var de oprindelige økonomer? Hvilket institutionelt miljø færdedes de i? Hvilke samfundsklasser

1 Vi skylder stor tak til hele LONGLINKS-holdet, men særligt Emil Bergtrup, Caroline Ahler Christensen, Maja Grosen, Anton Grau Larsen og Christoph Ellersgaard. Uden deres bidrag til rensning og kodning af data ville denne artikel ikke kunne være blevet skrevet. Artiklen er blevet til med støtte fra Carlsbergfondet ("Den moralske elite", CF17-0386) og DFF (LONGLINKS, 8019-00021B).

2 Hans Winding Pedersen, "Et blik på fortiden - hvad ville man med politistudiet?," *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 120, nr. 1 (1982): 88-98.

rekrutteredes de fra, hvilke tanker tænkte de, og hvordan påvirkede de så at sige samfundets forståelse af sig selv?

Niels Kærgård har foreslået, at en af forklaringerne til statens indtræden i dansk socialpolitik i 1890'erne var et skifte i den økonomiske tænkning væk fra den klassiske økonomiske tænkning – Malthus og Ricardo – og til en dansk version af nyklassisk økonomisk tænkning.³ Det følgende tager tråden fra Kærgård op, men peger samtidig på de institutionelle betingelser for økonomernes bredere indflydelse på tværs af samfundssfærer. Med afsæt i levnedbeskrivelser for en række fremtrædende økonomer i begyndelsen af det 20. århundrede viser vi, hvordan denne spirende moralske elite var en tæt integreret elitegruppe med fem distinkte klynger, hvoraf især en klynge introducerede nye måder at forstå og ændre på sociale problematikker.

MORALSKE ELITER

Begrebet moralsk elite blev anvendt af Karl Mannheim så tidligt som i 1923 i et forsøg på at modstille intellektuelle, kunstneriske og religiøse eliter med bureaukratiske 'organiserende' eliter.⁴ Mannheim trak på et freudiansk begrebsapparat, hvor den moralske elite blev set som ansvarlig for at udvikle teknikker til 'kulturel sublimation', der så kunne diffundere ud i samfundet. I denne kontekst trækker vi ikke på Mannheim, men tager udgangspunkt i den klassiske eliteforskning, der definerer eliter som "[...] grupper, der har disproportionalt stor kontrol med eller adgang til en ressource".⁵ Moralske eliter kan nærmere defineres som grupper, der har magt til at forme samfundets moralske orden med henvisning til en symbolsk ressource, som den har disproportionalt kontrol over ift. resten af samfundets medlemmer.

I princippet kunne man forestille sig en moralsk elite, der baserede sig selv udelukkende på magtressourcer – en nietzscheansk moralske elite, der *de facto* er moralsk udelukkende i kraft af sin sociale position uden reference til nogen symbolsk

3 Niels Kærgård, "Den Økonomiske Teori og Velfærdsstatens Oprindelse," i *Den danske velfærdsstats historie: antologi*, red. Niels Ploug, Ingrid Henriksen, og Niels Kærgård, Socialforskningsinstituttet, 04:18 (København: Socialforskningsinstituttet, 2004), 22–41.

4 Karl Mannheim, *Man and Society in an Age of Reconstruction: Studies in Modern Social Structure* (London: Routledge & Kegan Paul, 1980) [opr. udg. 1923].

5 Shamus Khan, "The Sociology of Elites," *Annual Review of Sociology* 38, nr. 1 (11. august 2012): 362.

legitimation af denne position. Allerede Max Weber afviste, at der var noget empirisk belæg for den historiske eksistens af en sådan elite.⁶

Den symbolske ressource, som eliter har adgang til, varierer i takt med, hvilke ressourcer der i en given tid og et givent sted anses som en gyldig ressource ift. at hævde moralsk overlegenhed. I USA har vi for nylig set, hvordan henvisning til virksomhedserfaring kunne give Donald Trump en moralsk overlegenhed ift. at gøre krav på præsidentembedet, men også karisma og viden kan i bestemte kontekster fungere som moralske ressourcer. Selvom karisma i udgangspunktet er en tilskreven egenskab, kan den stadig besiddes og anvendes som en moralsk ressource i f.eks. politiske og religiøse bevægelser.⁷ Karisma er imidlertid en flygtig ressource, og som oftest vil en moralsk elite indtage rollen som præst snarere end profet: Beskytterne af institutioner på baggrund af veletablerede sandheder snarere end revolutionære med intuitiv indsigt i de moralske hemmeligheders sfære.⁸ I denne sammenhæng fokuserer vi på økonomer som en del af den moralske elite, og lægger altså primært vægt på formel uddannelse og specialviden som kriteriet for at blive en del af den moralske elite.

Mens moralske eliter på bestemte tidspunkter kan være særligt forankrede i og dermed (i hvert fald delvist) trække deres moralske autoritet fra bestemte institutioner såsom staten, kirken eller markedet, så vil deres virkefelt typisk gå på tværs af disse sfærer – ligesom magtelisten i øvrigt er karakteriseret ved at forbinde forskellige sfærer.⁹

6 Max Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie* (Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1988), 242.

7 Max Weber, "Det legitime herredømmes tre rene typer," i *Max Weber - Udvalgte tekster*, bd. 2, red. Heine Andersen, Hans Henrik Bruun, og Lars Bo Kaspersen (København: Hans Reitzels Forlag, 2003), 173–88; Jan Pakulski, "The Weberian Foundations of Modern Elite Theory and Democratic Elitism," *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 37, nr. 1 (139) (2012): 38–56.

8 Bernhard Lang, "Prophet, Priester, Virtuose," i *Max Webers "Religionssystematik"*, red. Hans G. Kippenberg og Martin Riesebrodt (Tübingen: Mohr Siebeck, 2001), 167–91; William James, *Religiøse Erfaringer* (København: Jespersen og Pio, 1963).

9 Pierre Bourdieu, *State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*, 7. print (Stanford: Stanford University Press, 1998); C. Wright Mills, *The power elite* (Oxford; New York: Oxford University Press, 1999).

En måde, hvorpå den moralske elite påvirker 'samfundets normative orden' er gennem klassifikationer.¹⁰ Ved at klassificere institutioner, relationer og grupper i samfundet ned eller op, indgår moralske eliter i en samfundsmæssig kamp om, hvilke grupper der er inkluderet på hvilke vilkår, og om hvilke institutioner der er bedst egnede til at varetage bestemte opgaver.¹¹ Markedet vil i bestemte perioder blive moralsk opvurderet, mens staten nedvurderes.¹² Det omvendte sker i andre perioder. Alkoholikere klassificeres som moralsk forkastelige i visse tider, mens de ses som uforskyldt syge i andre perioder. Selvom den følgende analyse vil fokusere på det socialpolitiske område, så skal begrebet om den moralske elite ikke forstås som afgrænset til dette område. Alle sfærer af samfundet reguleres af normer, som forsøges påvirket af moralske elitegrupper.

Mens moralske eliter således har en særlig position ift. at påvirke samfundets moralske orden, fx gennem klassifikationer, så er den også formet af sin samtid. Også elitegrupperes habitus formes af de felter, de bevæger sig gennem. Moralske elitors ytringer er ikke blot 'perlokutionære' eller performative i en bestemt idemæssig kontekst, men også i og på baggrund af en social kontekst.¹³

I denne sammenhæng fokuserer vi særsomt på økonomer som del af en større moralsk elite. Mens teologer, læger, filosoffer og juristers formelle genealogi i Danmark går tilbage til universitetets grundlæggelse i 1479, kommer økonomerne først til i slutningen af 1800-tallet. Økonomerne er altså på dette tidspunkt en 'opkomling' i en moralsk elite, der har dybe historiske rødder, men også en opkomling, som besidder en moralsk ressource, som er ved at blive samfundsmæssigt opvurderet: Statistikken. Denne kan anvendes til at klassificere grupper og institutioner på nye og mere hensigtsmæssige måder.

10 Pierre Bourdieu, *Classification Struggles*, General Sociology, volume 1 (Cambridge, UK; Medford, MA: Polity Press, 2018).

11 Jeffrey C. Alexander, *The Civil Sphere* (Oxford; New York: Oxford University Press, 2006).

12 Quentin Skinner, "Moral principles and social change," i *Visions of Politics*, vol. 1, *Regarding Method* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2002), 145–57.

13 Quentin Skinner, "Meaning and understanding in the history of ideas," i *Regarding Method*, bd. 1, *Visions of politics* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2002), 57–89; Ellen Meiksins Wood, *Citizens to Lords: A Social History of Western Political Thought from Antiquity to the Middle Ages*, Paperback edition (London New York, NY: Verso, 2011).

I den følgende analyse indkredser vi økonomerne som en del af den moralske elite både i form af deres sociale kontekst – deres klassemæssige baggrund – og i form af den virkningshistorie, denne elites klassifikatoriske anstrengelser har af født. Med afsæt i en prosopografisk¹⁴ (kollektiv biografisk) beskrivelse af de mest fremtrædende individer i de første generationer af økonomer i Danmark, tegner vi konturerne af den institutionelle sammenhæng, de indgik i, for dermed bedre at forstå de ideer, de udviklede og formede samfundet med på tværs af sektorer.¹⁵ Som den svenske sociologi Donald Broady påpeger, er det centrale i en prosopografisk tilgang, at genstanden for den biografiske beskrivelse ikke er individerne *per se*, men individerne som agenter på et felt; at ambitionen ikke er grundlig individkarakteristik, men beskrivelse af feltets struktur og historie.¹⁶

Den præcise analytiske afgrænsning af elitegrupper er altid problematisk. I dette studie har vi valgt at fokusere på de økonomer, der i samtiden blev fundet værdige til optagelse i Kraks *Blå Bog*, siden 1910 årligt optaget levnedsskriver af fremtrædende, nulevende personer fra forskellige samfundssfærer. Tidsligt interesserer vi os som nævnt for den periode, hvor økonomerne som gruppe opstår, etablerer og organiserer sig. Her markerer dels den første socialdemokratiske regering i 1924 under statsminister Stauning – om ikke andet symbolsk – overgangen til en ny ideologisk fase. Og dels fik økonomerne dette år en ny rolle – i hvert fald i embedsværket – idet finansministeriet fik sin nuværende stærke rolle som 'overministerium', der godkender andre ministeriers budgetter.¹⁷ Vi har derfor afgrænset udvalget til

14 Lawrence Stone, "Prosopography," *Daedalus* 100, nr. 1 (1971): 46–79.

15 Om brugen af den prosopografiske metode i studiet af eliter se: Jacob Aa Lunding, Christoph Ellersgaard, og Anton Grau Larsen, "The Craft of Elite Prosopography," i *Researching Elites and Power: Theory, Methods, Analyses*, red. François Denord, Mikael Palme, og Bertrand Réau, Methodos Series, volume 16 (Cham: Springer, 2020), 57–70, for et prosopografisk studie af økonomer se: Andrej Svorenčik, "MIT's Rise to Prominence: Outline of a Collective Biography," *History of Political Economy* 46, nr. 5, Supplement (1. januar 2014): 109–33; Andrej Svorenčik, "Prosopography: The Missing Link in the History of Economics," i *Contemporary Historiography of Economics*, red. Till Düppe og Eliot Roy Weintraub (S.I.: Routledge, 2020), 101–18; Dieter Plehwe, "Introduction," i *The road from Mont Pèlerin: the making of the neoliberal thought collective*, red. Philip Mirowski og Dieter Plehwe (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2009), 1–44.

16 Donald Broady, "French Prosopography," *Poetics* 30, nr. 5–6 (oktober 2002): 381–85.

17 Ingrid Henriksen, "Finansforvaltningen," i *Dansk forvaltningshistorie. 2: Folkestyrets forvaltning fra 1901 til 1953*, red. Tim Knudsen (København: Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2000), 199–270.

økonomer optaget i *Blå Bog* før 1924. Givet *Blå Bogs* undfangelse i 1910, bliver dækningen af de allertidligste økonomer lidt flydende, idet der i første udgave i 1910 blev optaget ældre økonomer uddannet så langt tilbage som 1852 såvel som yngre økonomer uddannet i 1903.

Analysen kortlægger relative positioner i et rum af levnedbeskrivelser. Konkret betyder det, at vi sætter parentes omkring tidsligheden i levnedbeskrivelserne og i stedet betragter dem som udtryk for akkumulerede livshistorier, hvis enkeltdele virker i nutiden med samme kraft. Med andre ord er levnedbeskrivelserne i *Blå Bog* en opsummering af individernes legemliggjorte sociale historie, af de aftryk deres bevægelse gennem det sociale rum har sat, eller, med Bourdieu, af deres habitus. Omvendt er levnedbeskrivelserne også en opsummering af de aftryk, individerne har sat i den sociale verden i kraft af deres position i forskellige organisationer, arbejdspladser, bestyrelser, osv.

Selvom netværkskortene i det følgende ligner kortlægninger af synkroner forbindelser, så er de faktisk både synkroner og diakrone. Individer er forbundet (konkret og symbolsk) gennem de organisationer (i bred forstand), de er eller har været knyttet til i løbet af deres karriere.

ØKONOMERNES INSTITUTIONELLE FELT

Som nævnt blev et egentligt statsvidenskabeligt studium oprettet i 1848. Selve undervisningen begyndte i november 1849 og de første kandidater aflagde eksamen i sommeren 1852. Selvom man på grund det tidlige sammenfald kunne foranlediges til at kæde oprettelsen af studiet i 1848-49 sammen med udarbejdelsen af Rigets første Grundlov, er det dog værd at bemærke, at fagets tilblivelseshistorie er væsentlig længere og mere kompliceret.¹⁸

Allerede fra 1747 blev kommende embedsmænd undervist i bl.a. 'Oeconomie-, Commerce- og Cameralvidenskaber' ved det genoprettede Akademi i Sorø, dog uden nogen særskilt eksamen i disse discipliner. Statistik blev indført som fag ved det juridiske studium i 1788. I 1815 blev der oprettet en selvstændig lærestol i statsøkonomi, men stadig ingen særskilt uddannelse eller eksamen. Nedsættelsen i 1833 af *Kommissionen angående indretningen af en kameralistisk eksamen* vidner derfor

¹⁸ Pedersen, "Politstudiet."

om et konkret og voksende behov for en ny form for sanktioneret ekspertise, omend der skulle gå yderligere 15 år, før det i 1848 blev besluttet at oprette et statsvidenskabeligt studium tilknyttet det juridiske fakultet på Københavns universitet, under det der nu kom til at hedde "Det rets- og statsvidenskabelige Fakultet".¹⁹

At kalde kandidaterne fra denne nye uddannelse økonomer i moderne forstand er naturligvis en voldsom anakronisme, da studiet i ligeså høj grad rummede elementer af det, vi i dag kender som politologi og forvaltningsvidenskab. Når vi alligevel i det følgende omtaler dem som nationaløkonomer og undertiden 'økonomer', er det på den ene side af mangel på en samlet betegnelse for disse *Candidati politices* som de hed, men også fordi økonomistudiet ved Københavns Universitet ved at holde fast i titlen 'cand. polit.', på den måde trækker en linje bagud i tid til før oprettelsen af statskundskab som selvstændig disciplin.

I løbet af de første ca. 60 år fra 1852, hvor de første eksaminer blev aflagt, til udgivelsen af den første udgave af Kraks *Blå Bog* i 1910 blev der uddannet i alt 372 *Candidati politices*.²⁰ Af de 104, der stadig var i live i 1910, da den *Blå Bog* udkom, var 91 at finde blandt de optagne. Set over hele perioden frem til og med 1923 finder vi i alt 157 unikke personer i *Blå Bog*, som angiver at have aflagt den statsvidenskabelige eksamen.

I det følgende præsenteres en analyse af det relationelle rum af karriereveje, konstrueret på baggrund af de 157 individuelle levnedbeskrivelser, der oplister i alt 1.368 positioner i 884 unikke organisationer, dvs. arbejdspladser, råd, nævn, bestyrelser, foreninger osv., som de pågældende individer har været knyttet til i form af ansættelser, tillidsposter mv. Uddannelsesoplysninger er udeladt, af den 'banale' grund, at de alle er uddannet samme sted.

Organisationerne er desuden kodet i forhold til, hvilken samfundssfære de tilhører: Nogle er virksomheder eller brancheorganisationer; et eksempel på sidstnævnte er Industrirådet (som tidligere hed Industriforeningen, og i dag er Dansk Industri). Andre hører under militæret eller under statsadministrationen, f.eks. Det Statistiske Departement (tidligere Statens Statistiske Bureau og i dag Danmarks Statistik), eller til det retslige juridiske felt, som f.eks. Rigsretten eller Sø- og Handelsretten.

¹⁹ Pedersen, "Politstudiet."

²⁰ jf. egne optællinger fra Arild Falk-Jensen og Henning Hjorth-Nielsen, *Candidati og examinati juris 1736-1936. candidati politices 1852- 1936 ; candidati actuarii 1922-1936* (København: Gad, 1954).

Desuden optræder en række politiske organisationer, f.eks. Partierne Højre og Venstre. Andre igen tilhører det akademiske felt, eksempelvis Københavns Universitet og Nationaløkonomisk Forening og andre videnskabelige selskaber, eller det kulturelle felt, f.eks. tidsskrifter og aviser. Derudover finder vi en række civilsamfundsmæssige organisationer af oplysende, almennyttig, filantropisk eller opdragende karakter. Sidst men ikke mindst tilhører en række organisationer eller fora, det vi kalder halvstatslige råd og nævn, kommissioner mv.

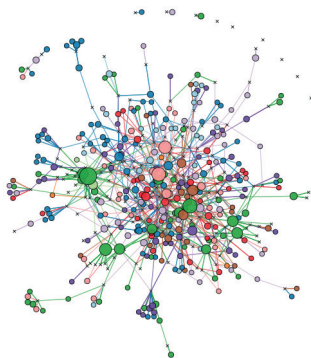
Denne analytiske konstruktion skal betragtes som en repræsentation af strukturerne i det institutionelle miljø eller felt, som de tidlige nationaløkonomer bevægede sig i. Ser vi, som nævnt, bort fra det åbenlyse, nemlig at samtlige cand.polit.er i begyndelsen af det 20. århundrede havde en fælles relation til Københavns Universitet, er 139 af de 157 økonomer i *Blå Bog* stadig 'forbundet' i et større netværk af i perioden 'aktive' eller tidligere positioner i de samme organisationer.

Som det også fremgår visuelt af Figur 1, giver det derfor mening at tale om, at de fremtrædende økonomer/statsvidenskabere på dette tidspunkt bevægede sig i et relativt tæt forgrenet institutionelt landskab. I figuren er organisationerne farvet efter samfundssfære, og størrelsen er bestemt af antallet af individer fra denne organisation, der bygger bro til andre organisationer. Forventeligt er mange af de individ-tunge organisationer fra statsadministrationen og det akademiske felt repræsenteret, men også politiske organisationer samt specifikke virksomheder og brancheorganisationer træder frem som centrale bindeled. Det samme gælder en række kvasi-statslige råd og nævn og civile foreninger. Generelt har fremtrædende økonomer i begyndelsen af det 20. århundrede altså ikke blot fungeret som embedsmænd og universitetsfolk, men har tillige været aktive i og krydset veje på tværs af andre sociale sfærer.

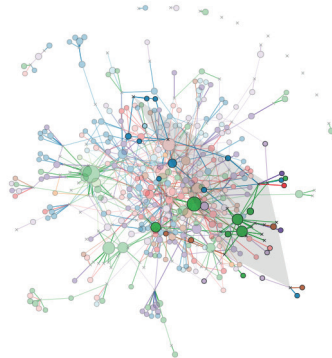
FEM SLAGS ØKONOMER

Lad os se nærmere på de konkrete individer, der indgår i karrierenetværket ovenfor (repræsenteret ved krydser i Figur 1). Da individerne er forbundet (synkront eller diakront) gennem delte karrierepositioner, er det muligt at tale om typer eller grupper af individer i forhold til, hvor tæt på hinanden de er qua deres karriere-mønstre. Ved at analysere netværkets *klyngestruktur* kan vi se, i hvilket omfang det kan betragtes som semi-distinkte under-netværk af individer, der som gruppe er

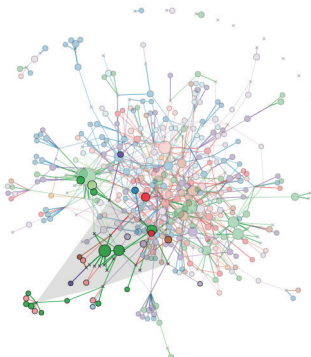
Alle (n = 157)

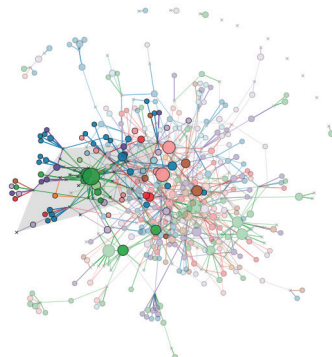
Klynge 1 (n = 15)

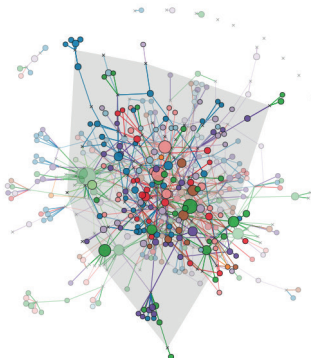
Klynge 2 (n = 17)

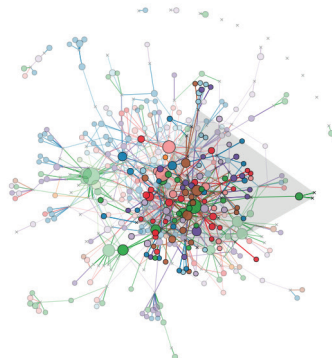
Klynge 3 (n = 28)

Klynge 4 (n = 48)

Klynge 5 (n = 31)

- Erhvervsliv
- Brancheorganisationer
- Militæret
- Ret og jura
- Statsadministrationen
- Råd og nævn
- Politik
- Videnskab og uddannelse
- Civilsamfund
- Kultur og medier
- Ukendt

FIGUR 1

tættere forbundet med hinanden i forhold til resten.²¹ Dekomponeret på den måde kan netværket af økonomernes karrierespor beskrives som fem større og mindre undernetværk (plus en afkoblet 'gruppe' af ikke forbundne individer).

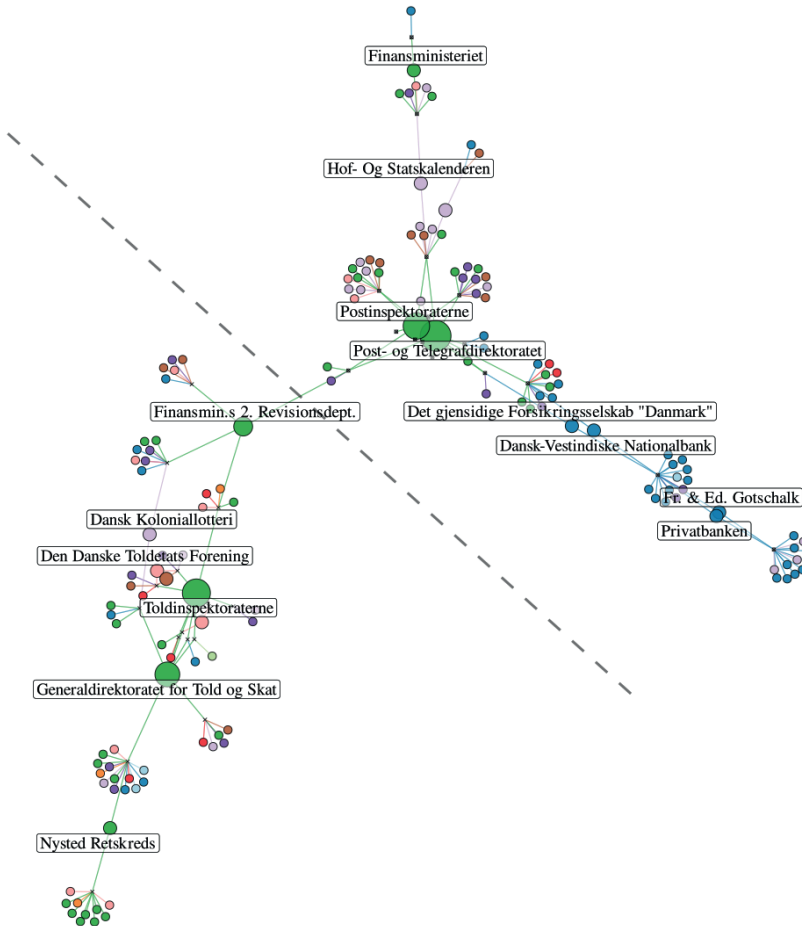
Hans Pedersen bemærker med reference til Poul Grønvolds optællinger i anledning af Socialøkonomisk Samfunds 25års jubilæum i 1924, at mere end 25 % af kandidaterne fra den nye uddannelse måtte 'tage til takke' med en lavere position i fx postvæsenet.²² Når vi her studerer 'eliten' blandt nationaløkonomerne (dvs. optagede i *Blå Bog*) finder vi imidlertid blot 17 individer (~ 11%) med karrierer omkring post- og telegrafvæsenet den første klynge i netværket (Figur 2 øverst). Et eksempel på disse udvalgte blandt de eller mindre heldige er Christen Iversen Mondrup (f. 1871), der startede som postelev i 1888, tog polit.-uddannelsen i 1905 og havde en karriere som postinspektør, senere overpostinspektør og siden også generaldirektør for postvæsenet – efter at have stået for forberedelserne i forbindelse med overtagelsen af postvæsenet i de sønderjyske landsdele i 1920.

Det næste undernetværk består af 15 individer, som sammen med den første gruppe udgør det, man kunne kalde de klassiske *embedsmands- eller funktionær-økonomer*. Det integrerende karriereoverlap for denne gruppe (nederst i Figur 2) er på den ene side told- og skattemyndighederne og på den anden side Finansministeriet og i særdeleshed dettes 2. Revisionsdepartement eller post- og toldrevisionen. Distinktionen mellem denne gruppe og den førstnævnte med post- og telegrafvæsenet som omdrejningspunkt er i så høj grad et resultat af kodevalg, at det giver mening at betragte dem som to aspekter af samme sag. I den periode, vi studerer her, omstruktureres den civile administration ad flere omgange, hvor områder som told, skat, post og befordring flyttes frem og tilbage mellem forskellige decisorater, direktorater og revisionsdepartementer under Finansministeriet og har varierende grad af selvstændighed.²³

21 Vincent D Blondel m.fl., "Fast unfolding of communities in large networks," *Journal of Statistical Mechanics: Theory and Experiment* 2008, nr. 10 (9. oktober 2008): Anton Grau Larsen, Christoph Ellersgaard, og Sarah Steinitz, *Magtens atlas: kort over netværk i Danmark* (København: Foreningen for Elite- og Magtstudier, 2016).

22 Pedersen, "Et blik på fortiden - hvad ville man med politstudiet?"

23 Finansministeriet, "Finansvæsen. Skatter og afgifter," i *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse II. 1848-1990*, 1. bind, *Statsrådet. Domstole. Ministerier og departementer*, red. Wilhelm von Rosen (København: Rigsarkivet, Gad, 1991), 329ff.

FIGUR 2

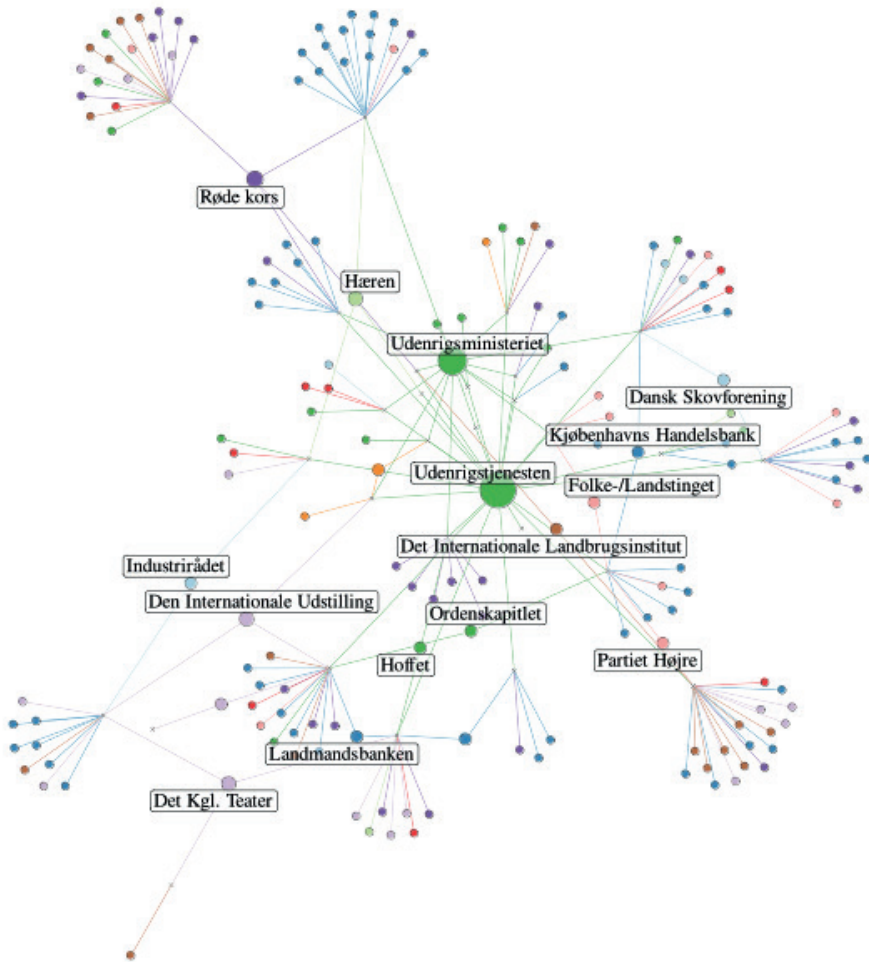
Det næste større undernetværk består af 28 personer, som i meget høj grad, ni ud af ti, er rundet af den adelige overklasse og bærer slægtsnavne som Ahlefeldt-Laurvigen, Brockenhuus-Schack, Reventlow, Castenskiold og Lindencrone. Som Pedersen bemærker, blev den statsvidenskabelige eksamen spøgefuldt kaldt gods-ejereksamenen, “[...] man sagde, at den for unge mennesker af stand var et let er-

hvert adgangskort til diplomatiet²⁴. Disse ‘diplomat-økonomer’ har gjort karriere i Udenrigstjenesten i udlandet og/eller i Udenrigsministeriet derhjemme og har desuden bevæget sig i kredse omkring f.eks. Hæren og Hoffet. Men de har også været involveret i Røde Kors’ krigsfangearbejde under Første Verdenskrig. Centrale personer i denne klynge er vicekonsul Olaf Knudsen (f. 1889, cand.polit. 1913), der har både Finansministeriet, Hæren, Udenrigstjenesten og Industrirådet på CV’et, samt greve Frands Brockenhuus-Schack (f. 1863, cand.polit. 1889), der efter en lang karriere i Udenrigstjenesten i St. Petersborg, Stockholm, Paris og Berlin tjente som overhofmarskal ved Hoffet.

Den næste og største undergruppe på 42 individer er speciel i den forstand, at karrierenetværket her synes at bestå af to forskellige, men sammenvævede, blokke af ‘nationalkonservative økonomer’. På den ene side, til højre i figuren, finder vi individer, der primært har haft positioner i kultur, medier og civilsamfundsorganisationer. Eksempelvis Morten Dreyer (f. 1860, cand.polit. 1883), der efter en læreperiode på *Berlingske Tidende* og *Horsens Avis* overtog redaktionen af Højre-avisen *Fyens Stiftstidende* efter sin far. Han var ligeledes formand for Foreningen for Højrepræsentation i Provinserne, medlem af partiets repræsentantskab samt involveret i en række foreninger og sager, såsom Odense Musikforening og det Fyenske Fængselselskab. Andre folk her var ligeledes knyttet til aviser som *Berlingske Tidende*, *Vort Land* og *Nationaltidende*. På den anden side, til venstre, finder vi i højere grad individer med karrierer i erhvervslivet – særligt i den gryende forsikrings- og bankverden. Fx. bankdirektør i Privatbanken Julius Larsen (f. 1850, cand.polit. 1882), som også var næstformand i bestyrelsen for Det gjensidige Forsikringselskab “Danmark”.

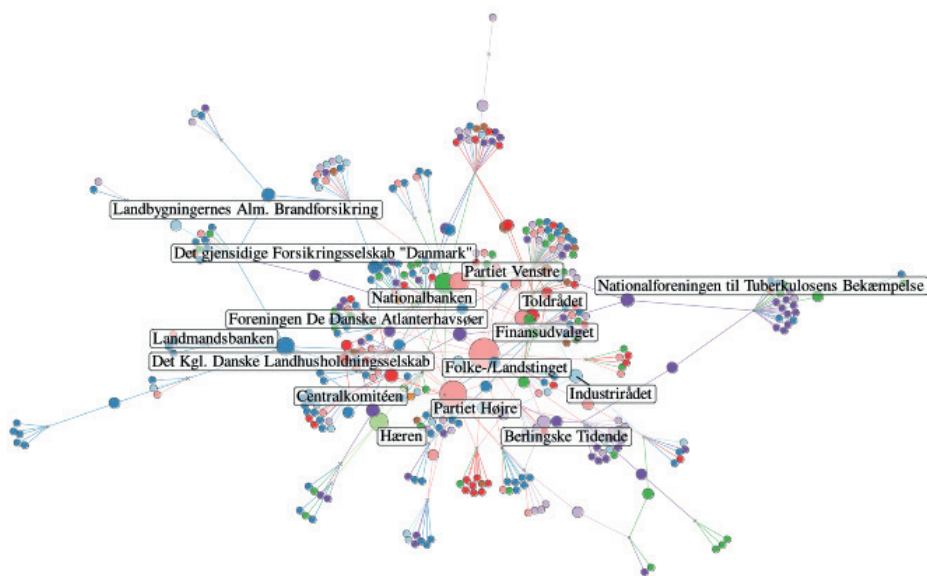
I midten af det hele træder partiet Højre frem som det forum, der i særlig grad integrerer dette undernetværk. Ser vi på sektorfordelingen af samtlige organisationer i dette undernetværk, ikke kun de mest centrale, finder vi en stærk overrepræsentation af positioner i erhvervsliv, brancheorganisationer og politik. Statsadministrationen er, med undtagelse af Nationalbankens repræsentantskab, til gengæld nærmest fraværende. Hvor politikerne i den første klynge var rundet af den liberale embedsklasse (se Tabel 1), er syv ud af ti af disse nationalkonservative økonomer født ind i overklassen. Med fædre, der var godsejere, proprietærer, grosserer og direktører, voksede godt halvdelen op i den økonomiske elite.

24 Pedersen, “Politistudiet.”

FIGUR 3

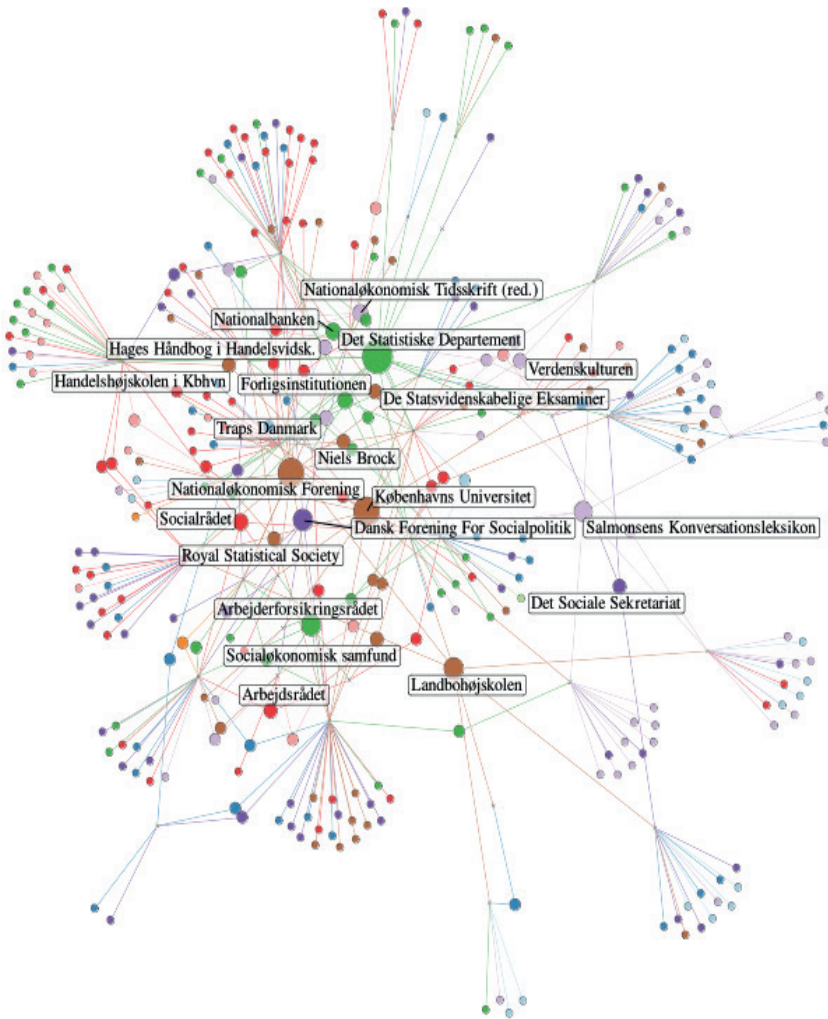
I det sidste og næststørste undernetværk på 37 individer finder vi en yngre generation af proto-’ekspertøkonomer’. De er i gennemsnit 7 år yngre end de øvrige, og knap 10 år yngre end de førnævnte nationalkonservative økonomer omkring

FIGUR 4

partiet Højre. De udmærker sig desuden ved i mindre grad at være rekrutteret fra den økonomiske overklasse. I stedet finder vi flere sønner (og to døtre – de eneste kvinder!) end ellers fra den kulturelle over- og øvre middelklasse, dvs. af præster, professorer og lærere mv. De mest dominerende organisationer i dette karrierenetværk er Det Statistiske Departement (forløberen for Danmarks Statistik), som 18 af de 37 har været tilknyttet, og Nationalbanken, som har huset fire. En central person her er boghandlersønnen Marcus Rubin (f. 1854, cand. polit. 1874), der i løbet af sin karriere var chef først for Københavns Statistiske Kontor, så direktør for Det Statistiske Departement, dernæst generaldirektør i Skattevæsenet og endelig Nationalbanksdirektør i 1913.

En helt central organisation i dette netværk er desuden Nationaløkonomisk forening af 1873. At en stor del af disse yngre økonomer var aktivt involveret i denne forening vidner om, at der her er tale om en gruppe af statsvidenskabeligt uddannede, der identificerede sig med økonomien som en i stigende grad selvstændig

FIGUR 5

videnskabelig disciplin. Som det fremgår af Figur 2 var de også både akademisk og praktisk optagede af tidens store sociale spørgsmål, idet både Dansk Forening for Socialpolitik, Socialøkonomisk Samfund og Det Sociale Sekretariat spillede en integrerende rolle, og flere har haft positioner i statslige og halvstatslige organer som Arbejderforsikringsrådet (senere Arbejdsskadestyrelsen) og Socialrådet. En anden væsentlig skikkelse i dette netværk er professor Harald Westergaard (f. 1853, cand.polit. 1877), der, som vi skal se, også var stærkt involveret i tidens sociale spørgsmål om forsikring og alderdomspension, og han var desuden aktiv i afholdssagen og Københavns Indre Mission. En grov optælling af samfundsdebatterende/-oplysende udgivelser oplyst i *Blå Bog*-biografierne understøtter tolkningen af denne gruppe som en særlig moralsk elite i eliten, idet 75 % fremhæver et skriftligt engagement i deres biografi, mens det for de andre gruppers vedkommende kun gælder mellem omkring 10 og 30 %.

Analysen af de forskellige undernetværk af karriereveje viste os, at en statsvidenskabeligt uddannet person i begyndelsen af det 20. århundrede kunne være mange ting. De fem klynger repræsenterer således både forskellige typer af embedsmænd i klynge 1, 2 og 3, en politisk-ideologisk konservativ og forretningsorienteret økonom i klynge 4 og en mere moderne samfundsøkonomisk ekspertsikkelse i klynge 5.

Ikke mindre interessant er dog, hvordan visse personer og organisationer binder klyngerne sammen i det fulde netværk og på den måde bygger bro mellem forskellige samfundssfærer. Som det fremgår af Tabel 1, er gruppen af økonomer som moralsk elite i begyndelsen af det 20. århundrede både præget af og har sat sit præg på organisationer fra erhvervslivet, staten, civilsamfundet og det politiske niveau.

ØKONOMERNES KLASSIFIKATIONER - PÅ TVÆRS AF SAMFUNDSSFÆRER

De yngre økonomer i klynge 5 er særligt interessante at analysere som en moralsk elite, idet det særligt er i denne gruppe, at de nye måder at forstå og handle på sociale problematikker blev udviklet. En særligt fremtrædende repræsentant for- eller foregangsmand i klyngen er Harald Westergaard. Westergaards akademiske virke var internationalt anerkendt, og han havde betydelig indflydelse på udviklingen af den moderne økonomiske videnskab herhjemme såvel som internationalt. Han havde desuden et bredt virke inden for det kristne velgørenheds- og foreningsarbej-

Social baggrund	Hele blå bog (1910-1923)		Alle cand. polit. (1910-1923)		Udenfor netværk		Klynger											
	n	%	n	%	n	%	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5		
							n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Overklasse	2854	44.5%	92	58.6%	11	61.1%	1	1	2	2	3	3	4	4	5	5		
Økonomisk (Godsejer, grosserer, direktør...)	1216	19.0%	44	28.0%	4	22.2%	8	47.1%	5	33.3%	25	89.3%	28	66.7%	15	40.5%		
Professionel (Officer, overlæge, embedsmænd...)	1153	18.0%	31	19.7%	4	22.2%	2	11.8%	2	13.3%	14	50.0%	19	45.2%	3	8.1%		
Kulturel (professor, redaktør, provst...)	485	7.6%	17	10.8%	3	16.7%	3	35.3%	3	20.0%	7	25.0%	4	9.5%	7	18.9%		
Øvre middelklasse	1699	26.5%	47	29.9%	5	27.8%	0	0.0%	0	0.0%	4	14.3%	5	11.9%	5	13.5%		
Økonomisk (Proprietær, købmand, underdirektør...)	741	11.6%	15	9.6%	2	11.1%	8	47.1%	7	46.7%	2	7.1%	12	28.6%	13	35.1%		
Professionel (Tjenestemand...)	262	4.1%	11	7.0%	0	0.0%	3	17.6%	2	13.3%	2	7.1%	2	4.8%	2	5.4%		
Kulturel (Sognepræst, lærer, domorganist...)	696	10.9%	21	13.4%	3	16.7%	3	17.6%	4	26.7%	0	0.0%	4	9.5%	4	10.8%		
Lavere middelklasse	927	14.5%	7	4.5%	1	5.6%	0	0.0%	1	6.7%	1	3.6%	1	2.4%	3	8.1%		
Økonomisk (Håndværkermester...)	592	9.2%	3	1.9%	1	5.6%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	2	5.4%		
Professionel (Lavere embedsmænd...)	291	4.5%	4	2.5%	0	0.0%	0	0.0%	1	6.7%	1	3.6%	1	2.4%	1	2.7%		
Kulturel (Kunsthåndværker mv.)	44	0.7%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%		
Arbejderklasse	208	3.2%	3	1.9%	0	0.0%	0	0.0%	1	6.7%	0	0.0%	0	0.0%	2	5.4%		
Landbrug...	570	8.9%	8	5.1%	1	5.6%	1	5.9%	1	6.7%	0	0.0%	1	2.4%	4	10.8%		
Ukendt	152	2.4%																
I alt	6410	100.0%	157	100.0%	18	100.0%	17	100.0%	15	100.0%	28	100.0%	42	100.0%	37	100.0%		
Personoplysninger																		
Andel godsejere			31	19.7%	4	22.2%	1	5.9%	0	0.0%	10	35.7%	16	38.1%	0	0.0%		
Andel der har skrevet			57	36.3%	3	16.7%	4	23.5%	2	13.3%	6	21.4%	13	31.0%	29	78.4%		
Gennemsnitsalder (i 1920)	58.1		57.1		60		63.5		56.5		56.4		59.6		50.6			
Poster/Sektor																		
Erhvervsliv	284	20.8%	13	27.7%	34	31.2%	7	8.0%	62	27.7%	117	25.9%	51	11.3%				
Brancheorganisationer	59	4.3%	0	0.0%	1	0.9%	2	2.3%	7	3.1%	31	6.9%	18	4.0%				
Politik	127	9.3%	2	4.3%	3	2.8%	10	11.5%	13	5.8%	76	16.9%	23	5.1%				
Statsadministrationen	274	20.0%	12	25.5%	36	33.0%	38	43.7%	55	24.6%	53	11.8%	80	17.8%				
Råd og nævn	136	9.9%	2	4.3%	2	1.8%	5	5.7%	9	4.0%	41	9.1%	77	17.1%				
Civilsamfund	171	12.5%	1	2.1%	10	9.2%	9	10.3%	30	13.4%	65	14.4%	56	12.4%				
Kultur og medier	161	11.8%	15	31.9%	16	14.7%	6	6.9%	21	9.4%	42	9.3%	61	13.6%				
Videnskab og uddannelse	129	9.4%	2	4.3%	7	6.4%	6	6.9%	18	8.0%	16	3.5%	80	17.8%				
Militæret	15	1.1%	0	0.0%	0	0.0%	1	1.1%	5	2.2%	8	1.8%	1	0.2%				
Ret og jura	12	0.9%	0	0.0%	0	0.0%	3	3.4%	4	1.8%	2	0.4%	3	0.7%				
I alt	1368	100.0%	47	100.0%	109	100.0%	87	100.0%	224	100.0%	451	100.0%	450	100.0%				

TABEL 1

de samt inden for forsikringsverdenen. Den følgende idéhistoriske analyse vil centrere sig om Westergaard som et eksempel på de roller, en økonomisk moralsk elite kan indtage, og den virkning, en sådan elite kan have på forståelsen af politikområder og befolkningsgrupper. Også Marcus Rubin og V. Falbe-Hansen inddrages.

ALDERDOMSPENSION: DEN MORALSKE ELITE SOM RAMMESÆTTERE²⁵

Med alderslovgivningen af 1891 introduceredes for første gang princippet om universalisme i socialpolitikken. Loven var et kompromis mellem landbrugernes Venstre og kapitalens, godsejernes og de urbane professionelle Højre.²⁶ Landmandsvenstre var interesseret i et universelt og skattefinansieret system, hvor de som arbejdsgivere i et eksportudsat erhverv ville nyde relativt mere og yde relativt mindre, mens Højres økonomiske interesser modsagde et skattefinansieret og universelt system, hvor de omvendt ikke havde behov for yderligere social sikring, som de også ville skulle bære størstedelen af skattebyrderne for. Højre var ideologisk optaget af at opretholde det eksisterende system baseret på princippet om hjælp til selvhjælp. Kompromiset blev et skattefinansieret universelt system med den kvalifikation, at modtageren skulle have været selvhjulpen de seneste ti år inden pension.²⁷ Mens kompromiset var drevet af klasseinteresser, satte ekspertøkonomerne med deres videnskabelige argumenter de diskursive rammer for de politiske aktører. Som Westergaard udtrykte det: "Nationaløkonomien kan lægge et spørgsmål til rette, men den kan ikke besvare det."²⁸

25 Inspireret af bl.a. Peter M. Haas, red., *Knowledge, power, and international policy coordination*, Studies in international relations (Columbia, S.C: University of South Carolina Press, 1997); Peter M. Haas, "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination," *International Organization* 46, nr. 1 (1992): 1–35; Peter M. Haas, "Do Regimes Matter? Epistemic Communities and Mediterranean Pollution Control," *International Organization* 43, nr. 3 (1989): 377–403.

26 Peter Baldwin, *The Politics of Social Solidarity: Class Bases of the European Welfare State; 1875-1975*, Reprint (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1999).

27 Jørn Henrik Petersen, "Debatten om aldersforsørgelse frem mod aldersforsørgelsesloven af 1891. Baggrund og indhold," i *Dansk Velfærdshistorie*, red. Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen, og Niels Finn Christiansen, University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences (Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2010), 311–90.

28 Harald Westergaard, "Spørgsmaalet om Aldersforsørgelse," *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 18 (1. januar 1881): 2.

Alderdomspension blev diskuteret intenst blandt økonomer i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* og til møderne i Nationaløkonomisk Forening. I pensionsdebatterne stødte centrale ideologiske principper sammen: Dels det konservativt-liberale princip om hjælp-til-selvhjælp, ifølge hvilket statens rolle var at hjælpe de fattigste, men også at afskrække og disciplinere for ikke at underminere arbejdsmoralen; dels det socialt-konservative, filantropiske princip, ifølge hvilket de fattige skulle hjælpes gennem håndsregninger og moralsk opdragelse til selvhjælp, og endelig det socialliberale princip om statsintervention for at imødegå de værste konsekvenser af kapitalismen.

Disse positioner blev reflekteret i nationaløkonomernes debatter.²⁹ Rubin indtog en socialliberal position, idet han pegede på ølskat som en måde at finansiere en universalistisk pensionsordning.³⁰ Westergaard, inspireret af kristen socialisme og involveret i afholdsbevægelsen, stillede sig på et social-konservativt standpunkt, idet han argumenterede for, at målet med begrænsningen af alkoholforbruget ikke skulle blandes sammen med spørgsmålet om at finansiere statens udgifter.³¹ Målet om begrænsning af alkoholindtaget skulle nås ved at begrænse adgangen til alkohol, mens det sidste burde gennemføres gennem subsidieret statsforsikring. V. Falbe-Hansen (1841-1932) repræsenterede det økonomisk liberale flertalssynspunkt blandt den ældre generation af nationaløkonomer: Alderdomspension skulle ikke være universel, men baseret på princippet om hjælp-til-selvhjælp.³²

Mens Falbe-Hansen og de to yngre økonomer Rubin og Westergaard således stod ideologisk forskellige steder, fik de to sidstnævnte en indirekte, men væsentlig, rolle at spille for politikernes (halv-)universalistiske kompromis, idet deres nye statistiske metoder blev rammesættende for diskussionen. Især Westergaard gjorde tidligt

29 Nationaløkonomisk Tidsskrift, "Forhandlingen om Alderdomsforsørgelses- Forslaget," *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 2 (1. januar 1884); Vigand Andreas Falbe-Hansen, "Alderdomsforsørgelsesforslaget. Diskussion i 'Nationaløkonomisk Forening,'" *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 9 (1. januar 1891): 61-63.

30 Marcus Rubin, "Hvad koster en Alderdomsforsørgelse for de danske Arbejdere?," *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 6 (1. januar 1888); Marcus Rubin, "Alderdomsunderstøttelsesloven af 1891. Erindringer og Betragtninger," *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 3 (1. januar 1911).

31 For positionerne her, se Lars Schädler Andersen, *Balancekunstneren : Harald Westergaard, kirkesagen og det sociale spørgsmål 1878-1907*, University of Southern Denmark studies in history and social sciences, vol. 438 (Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2012).

32 Schädler Andersen, *Balancekunstneren*.

i sin karriere op med den i bund og grund malthusianske statistik, der baserede sig på antagelser om, at mortalitetsrater, fattigdom, kriminalitet o.l. sociale fænomener i sidste ende var normalfordelte på samme måde som højde og andre biologiske fænomener, dvs. de var et udtryk for rent tilfældige udsving inden for et grundlæggende uforanderligt spektrum. Den franske statistiker Quetelet så fx regelmæssigheden i antallet af årlige mord og regelmæssigheden i mordernes valg af våben som et udtryk for statistiske love, der styrede menneskelivet. Den specifikke morder var således blot et udtryk for en statistisk tilfældighed. Ligeledes ville medicinske fremskridt også være et statistisk nulsumspil: Fremskridt for rige ville ske på de fattige gruppers bekostning, da den statistiske ligevægt altid ville opretholdes.³³

Westergaard viste imidlertid, hvordan regelmæssigheder i samfundet er langt mere foranderlige end de love, der styrer årsagssammenhænge i naturen, og hvordan en simpel overførsel fra det ene domæne til det andet ledte til naive betragtninger. Han udviklede på denne baggrund en statistik baseret på sociale grupper frem for simple gennemsnitsbetragtninger; dvs. metoder der pegede frem mod vore dages regressionsanalyser, hvor man søger at isolere bestemte variable for at måle deres indflydelse på et givent fænomen. Simpelt sagt måtte man tage flere variable med i betragtning end Quetelet gjorde. Man kunne ikke, som Quetelet, forstå sandsynligheden for fx at begå en forbrydelse som normalfordelt i befolkningen, hvor den enkelte ligesom tilfældigt udvælges af de blinde statistiske love til at begå en forbrydelse. Dette kunne ses af, at sandsynligheden for, at en dømt igen begår kriminalitet var større end i gennemsnitsbefolkningen. Det var altså nødvendigt at arbejde med flere variable, særligt sociale klasser. Som Westergaard sagde: “[...] man må dele materialet.”³⁴

Den ny statistik anvendte Westergaard og Rubin til at beregne mortalitetsrater for arbejdere og mødre på landet og sammenligne med andre gruppers dødelighed. Nu blev det muligt at påvise, hvordan politiske interventioner ville påvirke grupper forskelligt. De to statistikere havde samarbejdet om nyskabende studier af landbefolkningens mortalitetsrater og variationer i ægteskabs- og skilsmissera-

33 Harald Westergaard, *Teorien om Gennemsnitsmennesket: Et Afsnit af Statistikens Historie* (Stockholm: Kongl. Boktrykkeriet, 1884), 7.

34 Westergaard, *Gennemsnitsmennesket*, 19.

ter på tværs af sociale strata.³⁵ Sammen med Rubins studie af den københavnske befolkning blev disse studier et centralt led i de socialliberales videnskabelige argumentation for den universalistiske alderdomspension (fra det 62de år) fremført af Berg og Hørup i 1890.³⁶ Rubin fremførte selv, at "Forslagets Hovedtanke er at give ubemidlede Gamle (paa over 62 Aar) en beskeden Statsunderstøttelse, uden direkte Tilskud fra disse selv og uden at de miste deres borgerlige Rettigheder derved", og at "Jeg har saaledes en ikke ringe indirekte Andel i det foreliggende Lovforslag, og jeg har ogsaa en direkte Andel."³⁷ Det var nemlig Rubin og Westergaards statistiske arbejder og Rubins forslag til lovtæst (angiveligt fremsat ved købstadmødet i 1889), der lå bag Berg og Hørups lovforslag, der introducerede princippet om universalisme og dermed lagde grunden for den endelige kompromistæst i 1891. Den ældre økonom og konservative Falbe-Hansen kunne ikke andet end at sige, at hvad "[...] angik den Tekniske side af Forslaget, dettes Udarbejdelse i formel Henseende og de Beregninger, der laa til Grund for det, kunde han yde det al Anerkendelse".³⁸ Han var imidlertid "Modstander af Forslagets Grundprincip".³⁹ Dette burde være hjælp-til-selvhjælp for at bevare den individuelle selvansvarlighedsfølelse. Det nuværende forslag ville yde ensartet hjælp til alle og kom derved til at "[...] hvile paa et Socialistisk Grundlag".⁴⁰ Falbe-Hansens modstand var altså udelukkende ideologisk og kunne nu ikke mere henvise til videnskaben, andet end i meget overordnede henvisninger til "Spændkraften i Samfundet", som ikke måtte slappes, for da ville "Sparsommeligheden formindskes og Arbejdets Energi svækkes".⁴¹

De nye statistiske metoder gav videnskabelige argumenter for universalismen, idet man nu kunne henvise til, at op mod halvdelen af arbejderbefolkningen på

35 Marcus Rubin og Harald Westergaard, *Landbefolkningens Dødelighed i Fyens Stift : et Bidrag til en Dødelighedsstatistik for Kongeriget Danmark* (København: Philipsen, 1886), <http://www.kb.dk/emat/dod/113418004263.pdf>; Marcus Rubin og Harald Westergaard, *Ægteskabsstatistik, paa Grundlag af den sociale Lagdeling : efter Folketællinger og Kirkebøger i Danmark* (Kbh.: P. C. Philipsen, 1890).

36 Marcus Rubin, *Om Alderdomsforsørgelsen: Indledningsforedrag i nationaløkonomisk Forening den 6. Januar 1891* (København: P. G. Philipsens Forlag, 1891).

37 Rubin, *Om Alderdomsforsørgelsen*, 5.

38 Falbe-Hansen, "Alderdomsforsørgelsesforslaget. Diskussion i 'Nationaløkonomisk Forening,'" 61.

39 Falbe-Hansen, "Alderdomsforsørgelsesforslaget," 61.

40 Falbe-Hansen, 62.

41 Falbe-Hansen, 62.

landet ellers ville ende på fattiggården, mens forsikrings- og opsparingsordninger primært ville komme de grupper til gode, som ville leve længe nok til at nyde frugterne af deres pensionsindbetalinger, dvs. middelklassen. De to statistikere viste således, at det offentlige forsørgelsessystem ikke virkede som de konservative kræfter gerne ville tro, nemlig til understøttelse af arbejdsvægende grupper. Resultaterne udfordrede forsørgelsessystemets grundlæggende princip om hjælp-til-selvhelp. Økonomerne i den moralske elite havde således stor indflydelse på indførelsen af det for den senere danske velfærdsstats så grundlæggende princip om universalisme i ydelser.

CIVILSAMFUNDET: DEN MORALSKE ELITE SOM ENTREPRENØRER

Mens økonomernes moralske elite spillede en rolle som 'rammesættere' ift. principperne for sociallovgivning, så havde den en meget mere direkte indflydelse på den private filantropi og andre former for privat socialhjælp.

De nye videnskabelige tilgange udfordrede ikke blot fordomme om, hvordan det eksisterende offentligt-private system faktisk fungerede. De introducerede også nye måder at opfatte bestemte grupper af såkaldt 'ikke-værdigt trængende'. Under det konservativt-liberale regime udelukkede mange privat-filantropiske foreninger alkoholikere, prostituerede, hjemløse og arbejdsløse fra hjælp, idet disse grupper blev opfattet som moralsk anløbne. Med nye statistiske metoder (og medicinske teorier) begyndte opfattelsen af disse grupper imidlertid at ændre sig. Læger og præster, men også jurister og økonomer, begyndte i stigende grad at argumentere for, at disse grupper var ramt af fysiske eller sociale omstændigheder uden for deres kontrol. I slutningen af 1800-tallet og starten af 1900-tallet vandt dette synspunkt udbredelse blandt private hjælpeinitiativer.⁴² Det var altså i høj grad i civilsamfundet, at et professionaliseret syn på udsatte grupper først vandt frem. Dette afspejles ved, at godt 60 % af ekspertøkonomerne i klynge 5 indtog ledende positioner i civilsamfundet,

42 Anders Sevelsted, "Degeneration, Protestantism, and Social Democracy: The Case of Alcoholism and 'Illiberal' Policies and Practices in Denmark 1900–43," *Social Science History* 43, nr. 1 (2019): 87–111; Anders Sevelsted, "Protestant Ethics-in-Action: The Emergence of Voluntary Social Work in Copenhagen 1865–1915," *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie* 59, nr. 1 (2018): 121–49.

eksemplificeret ved bl.a. Marcus Rubins engagement i Dansk Kvindesamfund eller Westergaards og C. E. B. Krebs' i Det Københavnske Kirkefond.

Westergaard var optaget af, hvordan kristendommen kunne bruges til at adressere tidens sociale problemer. Således stiftede han og var formand for Foreningen til Fremme af Søndagens rette Brug.⁴³ Denne forening var en medvirkende kraft i etableringen af den moderne lukkelov i starten af det 20. århundrede. Han var ligeledes engageret i afholdssagen, hvor han samarbejdede med Samfundet til Ædruelighedens Fremme og var medstifter af (om end ikke synderligt aktiv i, endsig nævner i sit *Blå Bog-CV*) den religiøse afholdsforening Blå Kors.⁴⁴ Han viste her, hvordan forbruget af såvel øl som spiritus var endog meget højere i Danmark end i de øvrige nordiske lande, ligesom han promoverede modeller til regulering af alkoholindtaget med inspiration i det svenske system.⁴⁵

Civilsamfundet blev i denne forbindelse af Westergaard konstrueret som et domæne for videnskabelig intervention, idet afholdsforeningerne blev forsøgt indrullet som et led i den videnskabelige dataindsamling. Foreningerne førte selv en meget rudimentær statistik over deres behandlingssteders succesrate.⁴⁶ Westergaard var imidlertid interesseret i at få mere solide data på alkoholikerne. Han henvendte sig derfor i 1907 til den kristne afholdsforening Blå Kors' hovedbestyrelse med en forespørgsel: Kunne Blå Kors mon være ham

[...] behjælpelig med ved hjælp af en del af Det Blå Kors' forbindelser ud over landet, navnlig præster og lærere, at holde kontrol med en række drikfældige menneskers liv og færden, for om muligt

43 Harald Westergaard, *Søndagsagen som Led i det sociale Spørgsmaal: Foredrag holdt i Aarhus d. 20. Mai 1889* (København, 1889).

44 Niels Juhl, *Blaa Kors i Danmark i de første 25 Aar* (København: Det Blaa Kors, 1920); Anders Sevelsted, "Voluntarism. Promises of Proximity as articulated by changing moral Elites," *Contributions to the History of Concepts* 15, nr. 2 (2020): 80–104.

45 Harald Westergaard, "Studenterne og Kampen mod de stærke Drikke," *Til Ædrueligheds-Fremme*, 1917, 28–30; Harald Westergaard, *Alkoholforbrugets Indflydelse paa Livsvarigheden: en statistisk Redegørelse*, Den norske Lægeforenings Smaaskrifter, 19 (Kristiania: Den Norske Lægeforenings Forlag, 1910); Harald Westergaard, "Hvorfor jeg er Tilhænger af Forbud," *Til Ædrueligheds-Fremme*, 1918, 11–13.

46 Blå Kors, "Blå Kors forhandlingsprotokol 13/9 1916," 1916.

ad denne vej og i større stil at få samlet en del statistisk materiale til oplysning om drik som dødsårsag og drikfældiges forkortelse af deres levetid.⁴⁷

Blå Kors indvilgede i at bistå Westergaard i sit forehavende og i at betale omkostningerne ved det. Det større statistiske studie så dog aldrig dagens lys, da lokale Blå Kors-foreninger ikke tog imod opfordringen.⁴⁸

Westergaard repræsenterer en type af økonomer, der ikke blot anvendte deres position til at påvirke statens politikker, men også til at fremme civilsamfundet – foreningerne og private institutioner – som en løsning på sociale problemer og et domæne for videnskabelig intervention.

KONKLUSION

Økonomerne har historisk været en fremtrædende del af en moralsk elite, der har informeret vores forestillinger om, hvilke grupper, der er værdige til at modtage fællesskabets støtte, samt hvilke samfundsinstanser, der skulle varetage de støttende funktioner.

Gennem kortlægningen af karrierenetværk for økonomer optaget i *Blå Bog* 1910-1923 har vi vist, hvordan de som gruppe var præget af en høj grad af elitereproduktion, højere endog end den samlede *Blå Bogs*-population i perioden. Kortlægningen viser ligeledes hvordan deres engagement gik på tværs af klassiske sektorskel, men stadig kan indordnes i fem karakteristiske karriere-undergrupper (diplomater, embedsmænd i henholdsvis told- og skattevæsenet og post- og telegrafvæsenet, nationalkonservative, eksperter). Gruppen af ekspertøkonomer formulerede i særlig grad det normative fundament for samfundets sociale indsatser. Anført af Harald Westergaard blev nye statistiske metoder udviklet, der ændrede forståelsen af værdighedskriterier. Fattigdom blev ikke længere set som uafvendelig, statistisk-økonomiske undersøgelser kom til at danne rammen for de politiske diskussioner om universalismens indførelse i socialpolitikken, og religiøst-frivillige initiativer blev søsat for at løse fattigdomsproblemerne.

47 Blå Kors, "Blå Kors forhandlingsprotokol fra hovedbestyrelsesmøde 3/6 1907," 1907.

48 Westergaard, *Alkoholforbrugets Indflydelse paa Livsvarigheden: en statistisk Redegørelse*.

Den universalistiske socialpolitik i Danmark kan altså i nogen grad tilskrives, at der til den moralske elite blev tilføjet en ny empirisk orienteret gruppe af økonomer, der var interesseret i social ulighed som økonomisk fænomen. Det er en interessant spekulation, om den nuværende kritik af økonomernes abstrakte regnemodeller fører til en lignende ændring i den moralske elite, hvor politiske kompromiser vil blive drevet af empiriske ulighedsundersøgelser – eller om økonomerne vil miste moralsk terræn til andre faggrupper såsom politterne.⁴⁹

BIBLIOGRAFI

- Alexander, Jeffrey C. *The Civil Sphere*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2006.
- Baldwin, Peter. *The Politics of Social Solidarity: Class Bases of the European Welfare State ; 1875-1975*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1999.
- Blondel, Vincent D, Jean-Loup Guillaume, Renaud Lambiotte, og Etienne Lefebvre. "Fast unfolding of communities in large networks." *Journal of Statistical Mechanics: Theory and Experiment* 2008, nr. 10 (9. oktober 2008): P10008. <https://doi.org/10.1088/1742-5468/2008/10/P10008>
- Blå Kors. "Blå Kors forhandlingsprotokol 13/9 1916", 1916.
- . "Blå Kors forhandlingsprotokol fra hovedbestyrelsesmøde 3/6 1907", 1907.
- Bourdieu, Pierre. *Classification Struggles*. General Sociology, volume 1. Cambridge, UK ; Medford, MA: Polity Press, 2018.
- . *State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. Stanford: Stanford University Press, 1998.
- Broadly, Donald. "French Prosopography." *Poetics* 30, nr. 5–6 (oktober 2002): 381–85. [https://doi.org/10.1016/S0304-422X\(02\)00031-1](https://doi.org/10.1016/S0304-422X(02)00031-1)
- Falbe-Hansen, Vigand Andreas. "Alderdomsforsørgelsesforslaget. Diskussion i 'Nationaløkonomisk Forening'" *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 9 (1. januar 1891): 61–63.
- Falk-Jensen, Arild, og Henning Hjorth-Nielsen. *Candidati og examinati juris 1736-1936. candidati politices 1852- 1936 ; candidati actuarii 1922-1936*. København: Gad, 1954.
- Grau Larsen, Anton, Christoph Ellersgaard, og Sarah Steinitz. *Magtens atlas: kort over netværk i Danmark*. København: Foreningen for Elite- og Magtstudier, 2016.

⁴⁹ Jørgen Hansen, Niels Kærgård, og Jens Thomsen, red., *Med hånden på statskassen: økonomer i regering*, 1. udgave, 1. oplag (København: Djøf Forlag, 2019).

- Hansen, Jørgen, Niels Kærgård, og Jens Thomsen, red. *Med hånden på statskassen: økonomer i regering*. 1. udgave, 1. oplag. København: Djøf Forlag, 2019.
- Henriksen, Ingrid. "Finansforvaltningen." I *Dansk forvaltningshistorie. 2: Folkestyrets forvaltning fra 1901 til 1953*, redigeret af Tim Knudsen, 199–270. København: Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2000.
- Haas, Peter M. "Do Regimes Matter? Epistemic Communities and Mediterranean Pollution Control." *International Organization* 43, nr. 3 (1989): 377–403. <https://doi.org/10.1017/S0020818300032975>
- . "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination." *International Organization* 46, nr. 1 (1992): 1–35. <https://doi.org/10.1017/S0020818300001442>
- , red. *Knowledge, power, and international policy coordination*. Studies in international relations. Columbia, S.C: University of South Carolina Press, 1997.
- James, William. *Religiøse Erfaringer*. København: Jespersen og Pio, 1963.
- Juhl, Niels. *Blaa Kors i Danmark i de første 25 Aar*. København: Det Blaa Kors, 1920.
- Khan, Shamus. "The Sociology of Elites." *Annual Review of Sociology* 38, nr. 1 (11. august 2012): 361–77. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071811-145542>
- Kærgård, Niels. "Den Økonomiske Teori og Velfærdsstatens Oprindelse." I *Den danske velfærdsstats historie: antologi*, redigeret af Niels Ploug, Ingrid Henriksen, og Niels Kærgård, 22–41. Socialforskningsinstituttet, 04:18. København: Socialforskningsinstituttet, 2004.
- Lang, Bernhard. "Prophet, Priester, Virtuose." I *Max Webers "Religionssystematik"*, redigeret af Hans G. Kippenberg og Martin Riesebrodt, 167–91. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.
- Lunding, Jacob Aa, Christoph Ellersgaard, og Anton Grau Larsen. "The Craft of Elite Prosopography." I *Researching Elites and Power: Theory, Methods, Analyses*, redigeret af François Denord, Mikael Palme, og Bertrand Réau, 57–70. Methodos Series, volume 16. Cham: Springer, 2020. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45175-2_5
- Mannheim, Karl. *Man and Society in an Age of Reconstruction: Studies in Modern Social Structure*. London: Routledge & Kegan Paul, 1980.
- Mills, Charles Wright. *The power elite*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Nationaløkonomisk Tidsskrift. "Forhandlingen om Alderdomsforsørgelses- Forslaget." *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 2 (1. januar 1884).
- Pakulski, Jan. "The Weberian Foundations of Modern Elite Theory and Democratic Elitism." *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 37, nr. 1 (139) (2012): 38–56.
- Pedersen, Hans Winding. "Et blik på fortiden - hvad ville man med politistudiet?" *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 120, nr. 1 (1982): 88–98.

- Petersen, Jørn Henrik. "Debatten om alderdomsforsørgelse frem mod alderdomsforsørgelsesloven af 1891. Baggrund og indhold." I *Dansk Velfærdshistorie*, redigeret af Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen, og Niels Finn Christiansen, 311–90. University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2010.
- Plehwe, Dieter. "Introduction." I *The road from Mont Pèlerin: the making of the neoliberal thought collective*, redigeret af Philip Mirowski og Dieter Plehwe, 1–44. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2009. <https://doi.org/10.4159/9780674054264-001>
- Rosen, Wilhelm von, red. *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse II. 1848-1990. 1. bind. Statsrådet. Domstole. Ministerier og departementer*. København: Rigsarkivet, Gad, 1991.
- Rubin, Marcus. "Alderdomsunderstøttelsesloven af 1891. Erindringer og Betragtninger." *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 3 (1. januar 1911).
- . "Hvad koster en Alderdomsforsørgelse for de danske Arbejdere?" *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 6 (1. januar 1888).
- . *Om Alderdomsforsørgelsen : Indledningsforedrag i nationaløkonomisk Forening den 6. Januar 1891*. København: P. G. Philipsens Forlag, 1891.
- Rubin, Marcus, og Harald Westergaard. *Landbefolkningens Dødelighed i Fyens Stift : et Bidrag til en Dødelighedsstatistik for Kongeriget Danmark*. København: Philipsen, 1886.
- . *Ægteskabsstatistik, paa Grundlag af den sociale Lagdeling : efter Folketællinger og Kirkebøger i Danmark*. Kbh.: P. C. Philipsen, 1890.
- Schädler Andersen, Lars. *Balancekunstneren : Harald Westergaard, kirkesagen og det sociale spørgsmål 1878-1907*. University of Southern Denmark studies in history and social sciences, vol. 438. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2012.
- Sevelsted, Anders. "Degeneration, Protestantism, and Social Democracy: The Case of Alcoholism and 'Illiberal' Policies and Practices in Denmark 1900–43." *Social Science History* 43, nr. 1 (2019): 87–111. <https://doi.org/10.1017/ssh.2018.35>
- . "Protestant Ethics-in-Action: The Emergence of Voluntary Social Work in Copenhagen 1865-1915." *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie* 59, nr. 1 (2018): 121–49. <https://doi.org/10.1017/S0003975618000073>
- . "Voluntarism. Promises of Proximity as articulated by changing moral Elites." *Contributions to the History of Concepts* 15, nr. 2 (2020): 80–104. <https://doi.org/10.3167/choc.2020.150205>
- Skinner, Quentin. "Meaning and understanding in the history of ideas." I *Regarding Method*, 1:57–89. Visions of politics. Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 2002. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790812.007>

- . “Moral principles and social change.” I *Volume I: Regarding Method*, 145–57. Visions of Politics. Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 2002.
- Stone, Lawrence. “Prosopography.” *Daedalus* 100, nr. 1 (1971): 46–79.
- Svorenčík, Andrej. “MIT’s Rise to Prominence: Outline of a Collective Biography.” *History of Political Economy* 46, nr. 5, Supplement (1. januar 2014): 109–33. <https://doi.org/10.1215/00182702-2716136>
- . “Prosopography: The Missing Link in the History of Economics.” I *Contemporary Historiography of Economics.*, redigeret af Till D ppe og Eliot Roy Weintraub, 101–18. S.l.: Routledge, 2020.
- Weber, Max. “Det legitime herredømmes tre rene typer.” I *Max Weber - Udvalgte tekster, bd. 2*, redigeret af Heine Andersen, Hans Henrik Bruun, og Lars Bo Kaspersen, 173–88. København: Hans Reitzels Forlag, 2003.
- . *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1988.
- Westergaard, Harald. *Alkoholforbrugets Indflydelse paa Livsvarigheden : en statistisk Redegørelse*. Den norske Lægeforenings Smaaskrifter, 19. Kristiania: Den Norske Lægeforenings Forlag, 1910.
- . “Hvorfor jeg er Tilhænger af Forbud.” *Til  drueligheds-Fremme*, 1918, 11–13.
- . “Spørgsmaalet om Alderdomsforsørgelse.” *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 18 (1. januar 1881).
- . “Studerne og Kampen mod de stærke Drikke.” *Til  drueligheds-Fremme*, 1917, 28–30.
- . *Teorien om Gennemsnitsmennesket : Et Afsnit af Statistikens Historie*. Stockholm: Kongliga Boktryckeriet, 1884.
- Wood, Ellen Meiksins. *Citizens to Lords: A Social History of Western Political Thought from Antiquity to the Middle Ages*. London New York, NY: Verso, 2011.